

STAROHRVATSKA IMENA DVAJU NAŠIH OTOKA

1. OTOK VRGADA — STAROHRVATSKI LAPKAT

Najjužniji otok zadarskog arhipelaga, Vrgada, bio je u staro doba smatran po svome strateškom položaju kao ključ Zadarskog kanala. Po svjedočanstvu Konstantina Porfirogeneta pripadala je u ono doba Vrgada pored Krka, Raba i Osora (pod imenom Osora razumijevaju se današnji otoci Cres i Lošinj) među naseljene otoke, dok su onda bili pusti i nenaseljeni mnogo veći otoci, kao što su Silba, Olib, Pag, Premuda, Molat, Dugi otok, Pašman i t. d.¹ Oko polovice 10. vijeka Vrgada je bila u sklopu bizantinske teme Dalmacije.² Prije nego je došla pod hrvatski suverenitet, bila je jamačno naseljena romanskim pučanstvom, koje joj je dalo i ime. Danas se otok zove Vrgāda, u domaćem izgovoru Vergoāda. Istraživanjima, što sam ih proveo ljeti god. 1940. i 1949., pošlo mi je za rukom ustanoviti, da je ime Vrgada novijega datuma i da je starije hrvatsko pučanstvo nazivalo ovaj otok Lapkat. Ime Lapkat sasvim je zaboravljeno u narodu i nepoznato u našoj znanosti. Zato je vrijedno iznijeti pred javnost dokazni materijal.³

Radi boljeg razumijevanja i potpunosti potrebno je ponoviti nekoliko otprije poznatih podataka.

Konstantin Porfirogenet naziva ovaj otok imenom τὸ Λουμβριζιά, τὸν. U mletačkim spomenicima spominje se otok pod imenom Lumbricatium, Lumbricata, Lubricata i Levigrada. Pisac zadarske povijesti V. Brunelli izvodio je to ime ovako: lu je član, a bricato dolazi od keltsko-germ.-slav. korijena brig (= brijeg).⁴ Ta se etimologija

¹ Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925., str. 445.

² ib. 440.

³ Pošto je ova moja radnja bila već predana Akademiji, izdao je akademik P. Skok svoje novo toponomastičko djelo u dva sveska (drugi svezak su indeksi i karte) pod naslovom »Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima«, Zagreb 1950. U tom je djelu ak. Skok prema mojim usmenim saopćenjima priopćio rezultate mojih istraživanja. Time ipak nije postalo suvišno objavljivanje i ove radnje, jer nitko nije obvezan vjerovati našim tvrdnjama, nego dokazima. Ti se dokazi iznose ovdje. Okolnost, što je u međuvremenu izašlo djelo akad. Skoka, omogućila mi je, da umetnem njegova etimološka tumačenja starijih i novijih imena dvaju naših otoka.

⁴ V. Brunelli, Storia di Zara, I. Venezia 1913., str. 117.

ne može prihvatiti, jer ne zadovoljava ni s obzirom na glasovne zakone ni na tvorbu riječi.

Još se manje može držati do izvođenja imena *Lumbricata* od nekoga crva ili gliste, kojih se tobože u velikom obilju nalazi u polju otoka, kako to bilježi Bianchi: »Appellavasi anticamente *Lumbricata*, da un verme (*lumbricus*), che in copiosa quantità si trova nelle sue campagne.«⁵ Gliste na Vrgadi ne ističu se ni obiljem ni drugim kakvim osobinama, koje bi vrijedile posebice za taj otok, a osim toga bi u tom slučaju mjesto formanta *-atus* (*Lumbricata*) bolje odgovarao formant *-osus* (**Lumbricosa*).

Uvjerljivo je tumačenje dao prof. P. Skok. Već u prvoj radnji, u kojoj rješava to pitanje,⁶ on polazi od latinskog oblika *Rubricata* (Crveni otok). To je polazište opravdano još i danas živim toponimom na Vrgadi »Crljeni brig«, kako se naziva mjesto sjeverno od »Gradine«. Na tom se mjestu crvenkasta zemlja okomito ruši u more. »Crljeni brig« okrenut je prema kopnu i vidljiv je sa lađa, koje plove kanalom. Opravdanost Skokova tumačenja potkrijepljena je i mogućnošću, da se iz oblika *Rubricata* izvede i starohrvatski naziv *Lapkat* za taj otok. Razlika je između *Lapkata* i *Vrgade* u tome, što je kod *Lapkata* očuvan tobožnji član, koji je kod *Vrgade* otpao, i što *Vrgada* sadrži mlađe, mletačke, a *Lapkat* starije, dalmatsko-romanske fonetičke osobine.

Prof. Skok nije dakle imao razloga, da u najnovijoj svojoj knjizi odstupa od svojega prvog tumačenja. Etimologiju imena ovog otoka izvodi on ovako: »Današnji hrvatski oblik (t. j. *Vrgada*) ne poznaje početnog sloga *Lum-*, *Lu-*, *Le*. Mora se uzeti, da je ovaj slog bio identifikovan s romanskim članom i da je zbog toga bio ispušten, bilo od Slavena ili od Romana. Taj slog točno je očuvan u starijem hrvatskom nazivu *Lav/p/kat*. Samo je latinski samoglas *u* prešao preko poluglasa u *a* kao u *Makar* za predslavensku *Muccurum*. Drugi samoglasnik *i* ispao je, također preko poluglasa jednako kao u *Postu/i/miana* > danas *Pašman*, ili u *Liciniana* > danas *Jakljan*. Suglasnik *r* ispao je, da se olakša grupa od tri suglasnika, jednako kao srednji suglasnik u *Pašman*; a mogao je ispasti i po zakonu disimilacije prema početnom *l*, kao *l* što je ispao zbog istoga razloga u čakavskom mostir za starije *molstir* ili u otar za oltar.

Prvobitni latinski oblik glasio je po svoj prilici *insula rubricata* »crveni otok«. Nazvan je ovako zbog crvene ilovaste zemlje na njemu. Crvena boja upada u oči, kad se otok promatra s kopna na bregovima, što okružuju *Vranu*.«⁷

⁵ C. F. Bianchi, *Zara cristiana*, vol. II, str. 137.

⁶ P. Skok, *Prilozi ispitivanju hrvatskih imena mjesta*. IX. Nastavni vjesnik, knj. XXX., str. 132.

⁷ *Slavenstvo i romanstvo*, str. 140—141.

Za starohrvatsko ime Lapkat, što ga je otok Vrgada nosio do polovine 17. vijeka, čuo sam prvi put već prije četvrt stoljeća. Don Ante Jagić, rodom iz Sali na Dugom otoku, jednom pri susretu na zagrebačkoj Ilici pozdravio me nazivom Lavkaćanin i nadovezao, da su stari Saljani otok Vrgadu nazivali Lavkat, a stanovnici Vrgade da su se zvali Lavkaćane.

Život je tekao svojim putem, a izrazi Lavkat i Lavkaćane pomalo izbljedješe u mojoj svijesti.

Kad sam petnaestak godina poslije onoga susreta s A. Jagićem, ljeti godine 1940. opet boravio na Vrgadi i uzeo listati staru glagoljsku Maticu krštenih i rođenih, na veliko i ugodno moje iznenađenje naiđoh već kod prvog upisa na Lapkat. U toj su Matici bilježena krštenja rođenih od 1651. do 1832.

Prvi i najstariji glagoljski upis u Matici glasi doslovce ovako:

»1651. na 5. miseca nov[em]bra, kada karstih ja don Jure Smolanović, parohijan u Lapkatu, sina Antonu Karetinu; jime Martin, a materi jime Mare; po pravomu matrmoniju. Kumi: Mateša Torić i Zabela Vukojeva.«

U drugom upisu od 25. februara 1652. ne spominje se ni Lapkat ni Vrgada, ali u trećemu opet čitamo:

»1652. na 28. miseca aprila, kada karstih ja don Jure Smolanović, parohija[n] u Lapkatu, hćer Anti Kursarovu; ime Filipa, a materi Dora, i nebu[du]ći u matrmoniju santon« (= svetom?, ili: s -- Anton?).

Iza ovoga upisa dolaze iste godine 1652. još četiri, rukom istoga župnika (parohijana), u kojima se ne spominje sjedište župe; u zadnjem upisu godine 1652. opet dolazi Lapkat u ovom obliku:

»1652. na 24. miseca nove[m]bra, ka[da] ja don Jure Smolanović, parohijan od Lapka[ta], karstih hćer Katu Mate Belina i negove prave žene Lucije. Kumi: Šime Torić i Kate Torića.«

Poslije toga nema više ni traga ni glasa Lapkatu u čitavoj knjizi. Već slijedeći upis, iako je od istoga župnika, ne spominje više Lapkat, nego Vrgadu:

»1653. na 8. miseca apr[i]la, kada karstih hćer Šimi Drviš[i]nu Agniju i negove žene Luce. Kum Miha Peričin i Kate Torića. Ja don Jure Smol[a]nović, parohija[n] iz Vrgade.«

Isti don Jure Smoljanović (tako treba čitati njegovo prezime) potpisuje se unaprijed sve do kraja svojega službovanja god. 1656. kao »parohijan u Vrgadi«. Smoljanovićevih upisa ima u godini 1653., osim gore citiranoga, još četiri; u godini 1654. još dva; u godini 1655. također dva, a u godini 1656. još pet upisa. Zadnji njegov upis glasi:

»1656. na 25. miseca nove[m]bra, kada ja don Jure Smolanović i parohija[n] u Vrgadi karstih sina Antona Šimi Kapuliću i Ivanice, prave žene negove. Kumi: Mikula Kolokočić i Dijana Kolokočića.«

Početak iduće godine 1657. donosi Vrgadi novoga župnika, čiji prvi upis glasi:

»1657. miseca febra[ra], kada ja don Marko Čabrulić, parohijan od Vergade, karstih sina M[a]tu Jakovu Vukoevu, a materi ime Katarina; i b[ri]lju na to kumi: Šime Jadrić i Mare Jadrića.«

Kako Čabrulić, tako i svi župnici poslije njega potpisuju se uvijek kao parohijani od Vrgade ili u Vrgadi. Lapkat se više nikad ne spominje.

Zagonetni prijelaz don Jure Smoljanovića od Lapkata na Vrgadu pobudio je kod mene još veće zanimanje za to pitanje. Sjetio sam se dakako priopćenja don Ante Jagića, da su Saljani u staro vrijeme Vrgadu nazivali Lavkat. Jesu li Saljani dali taj nadimak Vrgadi i upotrebljavali ga oni sami, dok je drugdje bio nepoznat? Ako je tako, nije li don Jure Smoljanović bio rodom iz Sali, pa je sa sobom donio na Vrgadu naziv Lapkat i njime se služio čitavu godinu dana, od konca 1651. do konca 1652., a zatim, videći da njegovi župljani zovu svoj otok Vrgadom, popustio i on od svoga domaćeg naziva i prilagodio se nazivu samih stanovnika?

Ovakav razlog za promjenu imena Lapkat u Vrgada, iako nije već u prvi mah mnogo vjerojatan, ipak nije ni isključen, jer ima dosta slučajeva, da jedno selo naziva neki lokalitet jednim imenom, a drugo selo isti lokalitet naziva drugim imenom.

Drugi razlog promjeni imena mogla bi biti službena odredba viših vlasti, kojoj se je don Jure morao pokoriti. Ime Vrgada, nametnuto odozgo, od strane mletačkih upravnih vlasti, s vremenom je prihvaćeno i od naroda, pa je tako s vremenom staro ime Lapkat sasvim zaboravljeno.

Rat je prekinuo moje istraživanje toga pitanja.

U mjesecu rujnu i u prvoj polovici listopada godine 1949. pošlo mi je konačno za rukom, da s potporom Akademije među ostalim pitanjima proučim i pitanje Lapkata i pitanje Srimča, s kojim sam se također bio upoznao listajući glagoljske spomenike otoka Vrgade.

Vratimo se don Juri Smoljanoviću. Odakle je on rodom?

U vrgadinskoj anagrafi od godine 1833., kojoj je na koricama talijanski natpis »Stato di anime della parrocchia Vergada«, nalazi se na početku popis župnika otoka Vrgade, i to pod latinskim natpisom »Series parochorum in insula Lumbricatensi«. Popis je razdijeljen u tri stupca, koji imaju natpise: »Patria«, »Annus«, »Nomen et cognomen«. Prvi je u tom popisu ubilježen »Georgius Smoljanović«; u rubrici »Annus« zapisana je godina 1651., a u rubrici »Patria« stoji: »Tkon?«. Dakle, Tkon s upitnikom, što znači, da sastavljač anagrafe nije bio siguran, da li je don Jure doista bio rodom iz Tkona.

Prema podacima don Petra Vlasanovića, kojega sam posjetio u Tkonu na 22. rujna 1949., Smoljanovići su stara tkonska obitelj. I sada ih ima u Tkonu i pišu se Smoljanović. Pleme Smoljan spominje se u Tkonu od godine 1590. dalje. U tkonskim je maticama spomenut

Smoljanović kao kum na krizmi godine 1645., dakle samo šest godina prije nego što ga nalazimo kao župnika na Vrgadi. Nema nikakve sumnje, da je don Jure Smoljanović bio doista rodom iz Tkona, pa prema tome treba brisati upitnik iza Tkona kao njegova rodnog mjesta.⁶

U Tkonu sam ispitivao starije ljude, da saznam, nalazi li se možda ondje u narodu sjećanje na negdašnje ime Lapkat za Vrgadu, te sam brzo ustanovio, da je u Tkonu, kao i u Vrgadi samoj, sasvim zaboravljen stari Lapkat. Bare Mileta, starac od 79 godina, izjavio je, da zna za Vrgadu, koja je Tkonu najbliže mjesto s južne strane; on je i osobno bio u Vrgadi više puta, ali nikad nije čuo za Lapkat. Krševan Brzić (zovu ga Šan), kojemu je sada 87 godina, a nosi i dan danas po starom običaju zlatnu naušnicu u uhu, bio je u Vrgadi oko 30 puta. Ni on u svojoj mladosti nije čuo od ondašnjih staraca nikada za Lapkat. Uopće, ne pamti nitko drukčiji naziv, nego samo Vrgada.

Odlučio sam da još pođem i u Sali, odakle potječe moje prvo saznanje o Lapkatu preko don Ante Jagića. Stari Saljani — rekao je on — zvali su Vrgadu Lavkat. Možda je don Ante kazao ispravni oblik Lapkat, ali ja sam čuo i zapamtio Lavkat, stoga i bilježim ovako. Mislio sam: ako je don Ante čuo ime Lavkat-Lapkat od starih ljudi, onda za to moraju znati i oni ljudi u Salima, koji su još stariji od don Ante; ako ovi ne znaju o tome ništa, to znači, da je don Ante saznao za to ime iz starih pisanih izvora, a ne iz usta naroda.

U Sali sam došao 26. rujna 1949. Raspitivao sam se kod staraca u selu. To su bili: Sime Grandov od 74 godine, Šimica Jagić (sestra don Antina) 81 god., Šime Armanini 84 god., Meme Piasevoli 91 god. i Matija Piasevoli, starica od 95 godina. Osim prvoga, sve te starce obišao je sa mnom i don Ugo Basioli, umirovljeni župnik, rodom iz Sali. Nitko od njih ne zna za Lapkat niti su u svojoj mladosti čuli to ime od starijih ljudi, nego se uvijek govorilo samo Vrgada.

Jasno je dakle, da je don Ante Jagić svoje znanje o Lapkatu crpao iz starih spisa. Iz kojih? U selima su župni uredi jedina pohrana starih spisa. Ali Sali su tada bile momentano bez župnika, i u župnom uredu nije mi bilo moguće obavljati pregledavanje spisa. Uputili su me na dra. Antu Strgačića, koji je sada u Državnom arhivu u Zadru.

Dr. A. Strgačić mi je u zadarskom arhivu najspremnije pružio tražene podatke. Potvrdio je, da se ime Lapkat i Lapkačani nalazi u spisu »Libar braće sv. Marije«, koji se čuva u župnom uredu u Salima, a on je za sebe načinio prijepis toga spomenika. Radi nedav-

⁶ Prema tome treba ispraviti u Skokovoj bilježici 2a (Slavenstvo i romanstvo, str. 144) navod, da je don Jure Smoljanović podrijetlom sa Velog otoka, kako sam i ja ispočetka pomišljao u vezi s Jagićevom informacijom o saljskom nazivu Lavkačane. U istoj je bilježici štamparskom pogreškom došla g. 1561. mjesto 1651., ali ta pogreška nije osjetljiva, jer ju je svakome lako ispraviti iz samoga konteksta.

ne selidbe nije mi mogao odmah dati izvadak dotičnoga mjesta, nego je obećao, da će mi ga poslati poštom, čim malo sredi svoje stvari.

I doista, u pismu od 13. studenoga 1949. dobio sam od dra. Strgačića izvadak iz spomenutog »Libra«, u kojemu na str. 116 stoji glagoljicom zapisano ovo:

»Na 14 maja 1719. kada dogovor učiniše svi selijani od Sali općeno meu sobom, da ako se ne bi podložili ludi od Lapkata pod nihovi zakoni radi subote lova u liti i u zimi, da ne mozi ni jedan selijanin pojti ribati s Lapkačani; i ki bi poša, da mozi biti izvaržen iz sloga našega i od skul crikvenih.«

Ovome je zapisu dr. Strgačić dodao u istome pismu još i ovo objašnjenje: »To se odnosilo na zabranu ribanja u subotu. Ta zabrana je donesena na raznim posobama seoskim. Najprije 25 marča 1573. Poslije se taj zaključak obnavljao od vremena do vremena.«

Iako sam time dobio, što sam tražio, mene je sam spomenik i dalje zanimao, pa sam zamolio dra. Strgačića, da me o njemu obavijesti podrobnije. U svom pismu od 28. prosinca 1949. poslao mi je dr. Strgačić još i ove podatke:

»Najstarija bilješka iz »Libra« je iz 1546. Najmlađa negdje iz druge polovine XVIII. Bilješke nijesu pisane odreda, već na preskok. U knjizi se našlo i nekoliko prepisa odredaba zadar. knezova u pitanju ribolova, a dane bile u korist Saljana u vječnoj borbi s okolijšnjim ribarima. Sada se sjećam da je zadnja bilješka u »Libru« 1804. Ali ova je već latinicom. Iz ove godine imade ih latinicom par. Još se nalazi par, vrlo sitnih, bilježaka i talijanskim jezikom, sporedne naravi, i par prepisa odluka zadar. knezova u pitanju ribolova. Također talijanski. Inače sve odreda kurzivna glagoljica. Pisali župnici i kapelani župe Sali. Malo ih je poimence spomenuto.«

Na svom putovanju i u traganju za Lapkatom saznao sam, da je don Vlade Cvitanović na Velom Ižu proučio gotovo sve glagoljske matice iz pojedinih župa na zadarskim otocima i da je načinio iz njih mnogo bilježaka. Zato sam iz Zadra krenuo na Iž. Prema Cvitanovićevim podacima, u glagoljskoj Matici I. (vjenčanih 1582—1613) u Pašmanu nalazi se na str. 335—345 upisâ, u kojima se spominje Lapkat, i to na pr. godine 1609. spominje se kao kum Radovanović iz Lapkata. Radovaníci su stara obitelj, s kojom se na Vrgadi u maticama vrlo često susrećemo. Don Vlade je pribilježio, da se i u Banju na otoku Pašmanu u glagoljskoj Matici krštenih od god. 1613.—1699. spominje god. 1613. kao kuma Katarina Kursarova iz Lapkata, a god. 1617. spominje se Jadrij Kursarić iz Lapkata. I ova je obitelj u vrgadinskoj Matici krštenih obilno zastupana. Danas nema više na Vrgadi ni Radovaníca ni Kursarovih, ali u ono doba bilo ih je mnogo. Nema dakle nikakve sumnje o tome, da su oni u banjskim i pašmanjskim maticama bili rodom iz Lapkata—Vrgade.

I u samoj Vrgadi našao sam u rujnu 1949. još jednu potvrdu za Lapkat u glagoljskoj bilješci, ovaj put od domaćeg čovjeka, rođena

u Vrgadi, a ne od stranca, kao što je bio Smoljanović. U sakristiji župne crkve u Vrgadi nalazi se među starim knjigama, koje su izvan upotrebe, jedan štampani Ritual Bartula Kašića, izdanje od god. 1640. U Ritualu je najprije latinska naslovna strana i iza nje dva štampana lista latinskog teksta, a onda dolazi naslovni list hrvatski. Druga strana hrvatskoga naslovnog lista bila je izvorno prazna, neštampana, a sada je ispunjena trima bilješkama, od kojih su dvije zadnje pisane glagoljicom. Oblik slova u ovim glagoljskim bilješkama odaje početnika, koji se tek učio pisati, a i u samom se tekstu ta okolnost izrijeком napominje. Prva od te dvije glagoljske bilješke sastavljena je od dvaput po dva retka istoga sadržaja. U prva dva retka jasno se čita:

»to pisah ě [= ja] Mikula Kepetin [= Krpetin] kada - se učah«.

Ovo je napisano u dva retka tamnijom tintom. Drugim retkom ovoga teksta prekriven je prvi redak slijedećeg teksta, kojemu je tinta gotovo sasvim izbljedjela, tako da se sada jedva mogu razabrati slova:

»to pisah ě [= ja] Mikula Karpetin iz Labkata kada - se učah pisati«.

Obitelj Krpetića ili Krpetinih stara je vrgadinska obitelj, koja još i danas živi u Vrgadi. Mikula, koji se je učio pisati na praznom prostoru Kašićeva Rituala, bio je kasnije župnik u svom rodnom mjestu Vrgadi. U anagrafi od god. 1833. donosi ga »Series parochorum« na 4. mjestu. U stupcu Nomen et cognomen dolazi njegovo ime Nicolaus Kerpetić, u stupcu Annus zapisana je godina 1661., a u stupcu Patria čitamo Lumbricata, što je latinsko ime za Vrgadu. Istoga don Mikulu Krpetina našao sam u glagoljskoj Matici krštenih i rođenih na Vrgadi, u kojoj je Matici don Mikula kao župnik upisivao novorođenčad kroz vrijeme od 1. svibnja 1661. do 20. listopada 1669.

Iako bilješka Mikule Krpetina nije datirana, ipak je jasno, da potječe iz doba oko polovice 17. vijeka. Budući da je Ritual, u kojemu se ona nalazi, štampan god. 1640., a don Mikula je bio 1661. župnikom, dakle je već morao znati čitati i pisati, to znači, da njegovo učenje pisanja, dakle i njegova bilješka pada u vrijeme između god. 1640. i 1661.

Važnost je Mikuline bilješke u tome, što ona potječe od čovjeka, koji nije stranac, nego je rođen i odgojen u Vrgadi, u kojoj je kasnije i službovao. To znači, da su i sami stanovnici Vrgade sve do polovice 17. vijeka svoje selo i otok nazivali Lapkatom. Cinjenica, da su u Salima na Dugom otoku upotrebljavali ime Lapkat za Vrgadu još i u prvoj četvrti 18. vijeka (kako svjedoči zapis u Libru od 14. maja 1719.), dakle mnogo dulje nego u Vrgadi samoj, sasvim je razumljiva, jer je prirodno, da su za promjenu imena svoga mjesta saznali najprije stanovnici Lapkata—Vrgade, kojih se je izravno ticala. Udaljenija mjesta još su dulje vrijeme izatoga ustrajala kod ubičajenoga

starog imena, dok konačno nije i kod njih prodrlo novo ime, a staro zaboravljeno. Naziv Lapkat ne može se dakle smatrati nadimkom Saljana, koji se izuzetno upotrebljavao u Salima. Protiv toga govore dokumenti sa same Vrgade i iz susjednih mjesta na otoku Pašmanu, od kojih smo već spomenuli glagoljske matice u mjestima Pašmanu i Banju.

Iz svega onoga, što je ovdje navedeno, izlazi, da je današnji otok Vrgada nosio starohrvatsko ime Lapkat do konca godine 1652., a od početka 1653. dobio je službeno ime Vrgada.

2. OTOK MURTER — STAROHRVATSKI SRIMAČ

U glagoljskim spomenicima otoka Vrgade spominje se nekoliko puta mjesno ime Srimač. Tako je na pr. god. 1683. u Matici krštenih upisan sin Petar »od Grge Špadina isrinča« [= iz Srimča], a god. 1685. sin Toma također »od Grge Špade isrinča«. U knjizi, u kojoj su se popisivali članovi bratovštine Gospe od Luzarija na Vrgadi, nalaze se među ostalima: Nikola sin pok. Bare Matane »izrimač«, pa Šime sin pok. Grge Špade i Šime sin Mate Simatov »isrimča« i Jele žena Luke Sračina »izrimča«.

Kad sam u rujnu 1949. bio na Velom Ižu, dao mi je don Vlade Cvitanović još nekoliko daljih podataka o Srimču. Tako se, po njegovu kazivanju, spominje u glagoljskoj Matici krštenih u Pašmanu god. 1607. Ivan Bačinić iz Srimca, a god. 1610. opet neki Milinković iz Srimča. U glagoljskoj Matici krštenih u Ugljanu našao je Cvitanović, da se god. 1606. i god. 1623. spominje neki Srimčanin, a u glagoljskoj Matici umrlih u Ugljanu navodi se, da je god. 1677. umrla Jele Srimčanka od godišć 80.

Kako nisam nikad u životu čuo za ime mjesta Srimač prije susreta s njim u glagoljskoj Matici na Vrgadi, prirodno mi se namevalo pitanje, koje je to mjesto. Moralo se dakako nalaziti u blizini Vrgade, ali gdje? Udarilo mi je u oči, da se sva susjedna mjesta spominju u tim glagoljskim spomenicima pod sadašnjim svojim imenima, a da se nigdje ne spominje Murter na istoimenom otoku, koji je u jugoistočnom pravcu najbliži Vrgadi i s kojim su od davnina postojali vrlo živahni dodiri. I obiteljska prezimena navodila su me na to, da s imenom Srimač povežem otok Murter.

Da riješim to pitanje, zaputio sam se 8. listopada 1949. u Murter.

Već na prvim koracima po selu i kod prvih raspitivanja ustanovio sam, da je u narodu živa tradicija o starom imenu otoka, ali u oblicima Srijemac, Srimac i Sremac. Saznao sam, da o tome imenu postoje i dvije pjesme u selu. Pošto su početna traganja za pisanim tekstom tih pjesama ostala uzaludna, a saznao sam, da neki u selu znaju pjesmu ili dijelove pjesme napamet, odlučio sam da se tim zadovoljim i da bar to zapišem. Murterska djevojka Petra Mudronja

starog imena, dok konačno nije i kod njih prodrlo novo ime, a staro zaboravljeno. Naziv Lapkat ne može se dakle smatrati nadimkom Saljana, koji se izuzetno upotrebljavao u Salima. Protiv toga govore dokumenti sa same Vrgade i iz susjednih mjesta na otoku Pašmanu, od kojih smo već spomenuli glagoljske matice u mjestima Pašmanu i Banju.

Iz svega onoga, što je ovdje navedeno, izlazi, da je današnji otok Vrgada nosio starohrvatsko ime Lapkat do konca godine 1652., a od početka 1653. dobio je službeno ime Vrgada.

2. OTOK MURTER — STAROHRVATSKI SRIMAČ

U glagoljskim spomenicima otoka Vrgade spominje se nekoliko puta mjesno ime Srimač. Tako je na pr. god. 1683. u Matici krštenih upisan sin Petar »od Grge Špadina isrinča« [= iz Srimča], a god. 1685. sin Toma također »od Grge Špade isrinča«. U knjizi, u kojoj su se popisivali članovi bratovštine Gospe od Luzarija na Vrgadi, nalaze se među ostalima: Nikola sin pok. Bare Matane »izrimač«, pa Šime sin pok. Grge Špade i Šime sin Mate Šimatov »isrimča« i Jele žena Luke Sračina »izrimča«.

Kad sam u rujnu 1949. bio na Velom Ižu, dao mi je don Vlade Cvitanović još nekoliko daljih podataka o Srimču. Tako se, po njegovu kazivanju, spominje u glagoljskoj Matici krštenih u Pašmanu god. 1607. Ivan Bačinić iz Srimca, a god. 1610. opet neki Milinković iz Srimča. U glagoljskoj Matici krštenih u Ugljanu našao je Cvitanović, da se god. 1606. i god. 1623. spominje neki Srimčanin, a u glagoljskoj Matici umrlih u Ugljanu navodi se, da je god. 1677. umrla Jele Srimčanka od godišć 80.

Kako nisam nikad u životu čuo za ime mjesta Srimač prije susreta s njim u glagoljskoj Matici na Vrgadi, prirodno mi se namevalo pitanje, koje je to mjesto. Moralo se dakako nalaziti u blizini Vrgade, ali gdje? Udarilo mi je u oči, da se sva susjedna mjesta spominju u tim glagoljskim spomenicima pod sadašnjim svojim imenima, a da se nigdje ne spominje Murter na istoimenom otoku, koji je u jugoistočnom pravcu najbliži Vrgadi i s kojim su od davnina postojali vrlo živahni dodiri. I obiteljska prezimena navodila su me na to, da s imenom Srimač povežem otok Murter.

Da riješim to pitanje, zaputio sam se 8. listopada 1949. u Murter.

Već na prvim koracima po selu i kod prvih raspitivanja ustanovio sam, da je u narodu živa tradicija o starom imenu otoka, ali u oblicima Srijemac, Srimac i Sremac. Saznao sam, da o tome imenu postoje i dvije pjesme u selu. Pošto su početna traganja za pisanim tekstom tih pjesama ostala uzaludna, a saznao sam, da neki u selu znaju pjesmu ili dijelove pjesme napamet, odlučio sam da se tim zadovoljim i da bar to zapišem. Murterska djevojka Petra Mudronja

kazivala mi je stihove, koji se odnose na postanak imena selima na Murteru. Na otoku su naime četiri sela: Murter, Betina, Tijesno i Jezera. Pučka predaja govori, kako su tri brata, pobjegavši pred Turcima iz Srijema, došli na ovaj otok i dali mjestima nova imena. O tome govore ovi stihovi, kazivani od Petronile Mudronja:

Prvi bratac bio je prvenac, Selu ime nadjenuo Sremac.	Treći pođe na jugo otoka, Gdje bijaše jedna mala lokva,
Drugi bratac izabra sredinu, Selu ime nadjenuo Betinu.	Regbi da je na kakvu jezeru, Tako ime nadjenuo selu.

Na prvi mah se vidi, da pjesma nije ni stara ni pučka. U selu govore, da ju je ispjevao pok. Stanko Lovrić, bivši austrijski žandar, otprilike prije 40 godina.

Upornim traganjem konačno mi je ipak pošlo za rukom da nađem pisane tekstove obiju pjesama.

Prva, već spomenuta Lovrićeva »Pjesma izvađena iz povijesti Murtera«, sačuvana je u prijepisu, što ga je načinio Ive Lovrić godine 193 . . Zadnja je brojka godine izjedena. Rukopis ima 25 strana, pisan je tintom na papiru kancelarijskog formata s crtama, a sadržava čitavu povijest Murtera, dakako prema piščevim shvaćanjima. Sremac se spominje više puta. Početak pjesme glasi:

Na hiljadu i devet stotine Po Isusu pisane godine Kazat ću vam iz ljubavi vrilo Što je negda u star zeman bilo	Otok Murter naše pokrajine Bijaše mu Sremac staro ime Pa Mlečani kad su zavlitali Po Murtaru Murter su prozvali
---	--

Spominje zatim tri sela na otoku: Murter, Betinu i Jezera, te nastavlja:

Sva tri sela jesu od tri brata
Nevjernika ne (!) moru ortaka
Skladna braća Hrvati su bili⁹
Iz Srijema su se naselili
U Jadransko More na otoku
Mnogobrojnu dotjeraše stoku (str. 1.)

Pošto su se tri brata oženila i porodica se raširila, podijele se (str. 2.), a zatim pjesma nastavlja:

Brat stariji vazda je prvenac Selo uze pod imenom sremac A drugi je odabra sredina (!) Selu ime nagjenuo Betina Mladi k južnoj strani od otoka Gdje bijaše jedna mala lokva Kao da je na kakvu jezeru Tako ime nadjenuo selu (str. 2.)	Tad se braća lipo rastadoše Svaki svoga djela [= dijela] poznadoše Tada su se braća rastavili Zagrllili pa se izljubili A kada bi zborove držali U sriemcu svi bi se sastali Tu su braća kuću sagradili Za vičnicu su je odredili
---	--

⁹ Bilo je najprije napisano: »Skladna braća slaveni su bili«, ali je riječ »slaveni« prekrížena i iznad nje napisano je »Hrvati«.

I sada se ta kuća nalazi
Svak ju vidi ko tuđa prolazi
Kad u sremac dođeš od Istoka
Pram zapadu ko puškom od oka

Sastavljač pjesme spominje provalu Turaka-Mongola (str. 3.—4.),
pa nastavlja:

Pred Mongolim baš u ono vrijeme	To ostrvo zvao se je Sremac
Pobjegli su k moru iz dazline (!)	Jedan od njih nađe se prvenac
Ostaviše dvore i timare	Obuveni nemožemo proći
I ostale uspomene stare	Ja ću prvi proći preko noći
Kad su došli do sinjega mora	Pa se složno uhvatiše rada
Bojahu se navale ozgora	Kamen drvo u more se slaga
Blizu kopna ostrvo je bilo	I tako se jada izbaviše
Al se nije po moru brodilo	Na našem se sremcu nastaniše

Po njima je Tisno naseljeno, i t. d. (str. 4.)

Dalje priča, kako su pali »pod Napuliona, njega kleše i crkve i
zvona«, pa pod Veneciju (str. 5.). Mletačko ponašanje prikazuje ovako:

Svud nasilja jesu pocinili (!)	Po Murtaru Murter su prozvali
Talijanska imena na dili (!)	Novo ime što su nama dali
Kao što su i našega srema (!)	Pa tada je tjesno naseljeno
Po krstili (!) za vražjega sveca ¹⁰	Što na Sremcu ono je stvoreno (str. 6)

U drugom prijepisu iste pjesme zadnja je kitica nešto izmije-
njena (kitica 71) i pripovijedanje nastavljeno (kitica 72) ovako:

Po Murtaru — Murter su pozvali	Iz Talije iz mjesta Brgama
Eto ime koje su nam dali	Bed dana (!) njih progutala jama
Tko poznava Tijesno na Murteru	Štosu Gjelpi štolj Alborgeti
Talijance u onomu selu	Što Rajmundi štolije Banketi

Kako nas pričanje Stanka Lovrića o staroj povijesti otoka Mur-
tera inače ne zanima mnogo, naveo sam ovdje samo neke stihove, u
kojima je iskazano sjećanje na prijašnje ime otoka i na podrijetlo
stanovništva. Da je pjesma nastala prije 50 godina (godine 1900.), a
ne prije 40, kako se u selu govori, to dokazuje navedeni početak
pjesme.

Druga pjesma, za koju u Murteru tvrde, da ju je sastavio prije
25 godina seljak Nikola Skračić, štampana je u obliku male knjižice
(format 16°). Naslovna strana knjižice glasi: »Pisma na čast Bl. Dje-
vice Marije od Gradinc na otoku Murteru. Složio: Štovatelj Marijin.
Izdalo: Hrvatsko katoličko omladinsko društvo »Strosmayer« —
Murter«. Godina nije naznačena. Knjižica ima 41 štampanu stranicu,

¹⁰ U drugom prijepisu, u kojemu su kitice označene brojevima, ova poto-
nja dva stiha glase: »Kao što su i našega Sremca Po krstili za njihova sveca«.

zadnja je stranica prazna. Tekst pjesme počinje se na str. 3., a svršava se na str. 40. Ispod nje na istoj stranici 40. nastavlja se »Molitva Sv. Bernarda«, i zatim još pjesma »Kraljici Hrvata« (»Zdravo, Djevo, svih milosti puna«), koja se svršava na 41. stranici.

U početnoj kitici datirano je vrijeme postanka Skračičeve pjesme:

Na hiljadu devete stotine
I dvadeset četvrte godine
Petnaest (!) lipnja danak sviće
Baš na blagdan presvete Trojice, i t. d.

O promjeni imena otoka Murtera govore tri kitice (str. 7.), koje glase:

Otok Murter »Kolentom« se zvaše,	U starim se to knjigama piše,
Tu Rimljani kad gospodovaše,	»Srimac« njemu ime postaviše,
A Hrvati kad se doseliše	Posli opet minja mu se ime
Tad otoku ime prominiše.	I ostade Murter za sve vrime.

U povisti napisano stoji,
Drugo selo tada ne postoji
Da li samo nedaleko mora
»Srimac« selo izmed dviju gora.

Po običaju onoga vremena, u Bratovštini Gospe od Gradine na Murteru bili su upisani kao članovi i mnogi stanovnici bližih i daljih sela. Ta mjesta nabraja Skračić u četiri kitice (str. 31.):

Nije članom od ove Braštine	I Banjevac, Pristega i Vrane
Sami narod Murtera — Betine,	Bihu člani u one zemane,
Već su mnoga okolišna sela,	Bratovštine (!) Cospe (!) od Gradine
U Braštinu ovu začlanjena:	Pripadaše još i otok Žirje.
Ponajprije braća Jezerani,	Dosta svita još u ono vrime
Pak Tišnjani s njima Zloeljani	Bihu braća Gospe od Gradine
Vodičani, pa i Stankovčani,	Iz slavnoga Biograda grada
Ter Vrgada još i Pekoštani.	Gdi kraljevi krunili se tada.

I Skračić iznosi u svojoj pjesmi opširno historiju otoka Murtera počevši od vremena pokrštenja Hrvata pa dalje. Otkud njemu kao seljaku takvo poznavanje historije, bit će nam jasno, ako spomenem, što sam čuo u selu, da je on imao strica fratra.

Vidjeli smo, da se u Lovrićevoj pjesmi etimologija imena Murter povezuje s »murtarom« (= mužarom). Ali pučka etimologija dovodi ime Murter i u vezu s talijanskom riječi »morte« (smrt): gusari su navaljivali odavle na mletačke brodove, tu je na Mlečane vrebala smrt! Pučki pjesnik u Betini Nikola Marin, starac od 86 godina, kazivao mi je dana 9. listopada 1949., da Murter znači »scoglio di Morti« — otok smrti. Na moj upit: Zašto? — odgovorio je: »Kusari su bili.«

Obje etimologije poznate su i don Krsti Stošiću, koji o imenu otoka piše:

»Otok se kod Ptolomea zove *Scardon*, valjda od ilirske riječi *dun* (grad) i *skor* (potok). Na njemu je bio rimski grad *Collentum*, današnja Gradina. Hrvati su od najstarije dobe otok zvali *Srimcem*, pa sve do god. 1740., kad je taj naziv posve nestao. Današnje ime *Murter* za selo i otok susrećem prvi put g. 1443. (*insula Mortarii*), ali iznimno g. 1561. otok se zove i *Tisno* (*insula del Stretto*). Riječ *Murter* ne dolazi od latinske *mors, mortis* (smrt), iako su onuda rado zalazili pogibeljni gusari kao na pr. omiški u 13. vij. Naziv je od ilirske riječi *mor* (more) i *tar* (kula).«¹¹

O imenu otoka *Murtera* donosi akademik *Skok* u svome najnovijem djelu ove podatke: »Ipak se ovaj otok ne zove po današnjem glavnom naselju na njemu,¹² nego po naselju *Murter*, koje leži ispod brda *Raduča* i daleko je od morske obale.¹³ Ne zna se, kako se zvalo u doba *Rimljana*. *Mišljenje*, da je *Plinijev Colentum* (*oppidum et insula*) *Murter*, ne može se održati, jer *Colentum* stoji griješkom mjesto *Solentum*, a ovome nazivu odgovara starohrvatski *Sulet* (*Hektorović*), danas *Solta*. Na *Murteru* ima *gradinâ*, ali nema dokaza, da se moraju identifikovati s *oppidum Colentum* . . . Čini se, da je *Murter* kao toponim iste prirode kao i *Lumbarda*, naziv sela na *Korčuli* prema *dalmatinskom kopnu*, *Mortar*, *murtar* i *murter* riječi su posuđene iz tal. *mortaio*, lat. *mortarium* »*avan, stupa, mužar*«. Ovaj naziv potječe cijelice iz vremena borbi protiv *Turaka*. Na koju se historijsku prigodu upravo odnosi toponim *Murter*, nije još objašnjeno . . . Toponimi naših otoka: *Lumbarda*, *Murter*, *Batarija*, *Gallija*, *Straža* i t. d. označuju mjesta, gdje su bile postavljene *lumarde*, *mužari*, *baterije*, *galije*, *straže* i t. d. za obranu protiv neprijateljskih (*gusarskih*) *navala*.«¹⁴

O mjestima, koja su pripadala *murterskoj župi*, tvrdi *Stošić*: »*Župa Srimac* ima g. 1298. sela: *Veliko selo* (*Villa magna*) na *Murteru*, *Ježera*, *Žirje* i *Zlarin*. Današnja *Betina* i *Tisno* onda nisu postojali.«¹⁵

U starim listinama nalazimo također hrvatsko ime otoka u različnim grafijama. Primjera radi iznosim nekoliko navoda iz njih: u listini sačinjenoj 2. VI. 1285. u *Zadru* čitamo: . . . »super duabus *insulis Srimaz scilicet et Zuri dicentes*« . . .,¹⁶ u listini od 5. XII. 1324. u *Veneciji*: . . . »*insultauerunt et occuparunt tres insulas, scilicet Srimac, Sirie. et Jarte*« . . . i dalje: . . . »in possessionem *insularum Srimicz, Zirie et Jarte*« . . .¹⁷; u listini od 2. IV. 1366. u *Za-*

¹¹ D. Krsto Stošić, *Sela šibenskoga kotara*. Šibenik 1941., str. 225.

¹² Misli na mjesto *Tijesno*.

¹³ Ne može se reći, da je daleko od morske obale, jer udaljenost sela nije veća od desetak minuta.

¹⁴ *Slavenstvo i romanstvo*, str. 145.

¹⁵ Stošić, nav. dj., str. 231.

¹⁶ *Codex diplomaticus*, sv. 6., str. 528.

¹⁷ *Ib.*, sv. 9., str. 216.

dru: . . . »restitutio trium insularum, videlicet Srimaze et Zure et Arte communis Jadre, quas per potentiam Venetorum Sibenicensis tenuerunt . . . «¹⁸

Nedostatak slova u latinskom alfabetu za hrvatske nepčane suglasnike očito je zaveo interesente za povijest Murtera na krivo čitanje imena Srimac mjesto Srimač, kako sam našao zapisano u glagoljskim spomenicima otoka Vrgade. Glagoljska azbuka dobro razlikuje c od č, pa prema tome o ispravnosti oblika Srimač ne može se sumnjati. Pogrešni oblik Srimac unesen je u narod iz literature, pa ga tako nalazimo i u navedene dvije pjesme, koje nisu stare i kojima su sastavljači bili u vezi s poznavaćima pisanih inojezičnih povijesnih spomenika.

Na Murter sam došao radi potvrde imena Srimač, a dobio sam mjesto toga Srimac - Sremac - Srijemac. Trebalo mi je dalje tragati i sve nastojanje upraviti na to, da nađem glagoljske spomenike sa starim imenom otoka. O glagoljskim maticama nisu znali ništa reći ni u Mjesnom narodnom odboru ni u Župnom uredu. Župnik don Lovre Kramar mi je kazao, da se ime Srimac spominje i u crkvenoj molitvi sv. Roku. Podao mi je knjigu s naslovom »Leksije u čast sv. Roka a čitaju se svake godine prije Sv. Mise na Njegov Blagdan 16 kolovoza«. U štenju III., zadnjem, nalazi se na str. 22. pisaćim strojem tipkanog prijepisa ovaj stavak: »Jere kada godine 1760 udari ovim selom, koje se onda zvalo Srimac, a sada Murter, strašna kuga, naši stari živom virom obratiše se k Sv. Roku, a on ih milostivo oslobodi od one nemile pošasti.«

U Župnom uredu u Murteru čuva se u okviru i pod staklom jedna tabela, koja sadrži popis murterskih župnika. Popis je pisan talijanskim jezikom, a u njemu je po rubrikama ubilježena godina nastupa župc, prezime i ime župnika, njegovo rodno mjesto (patria) i bilješke (osservazioni). Iz pijeteta prema našim glagoljašima navodim ovdje početak popisa, do prvog župnika latinaša. Naslov je na tabeli: »Cronologica Parochorum Ecclesiae Parochialis Morterii. Dedicata Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Petro Domino Maupas Episcopo Sibenicensi, occasione Suae I. Visitationis Canonicae 1858.« — Popis glagoljaša prikazan je tu ovako:

- 1) 1635. Matesić Martin. (Patria:) Stretto
- 2) 4. Marzo 1658. Smolanović Giorgio. Morter (Uz njegovo ime nalazi se u rubrici »Osservazioni« ova bilješka: La Peste a Morter. Alias Srimaz — 1657 terminata la Peste.)
- 3) 1660. Ferara Luca
- 4) 1661. Skračić Andrea, Morter
- 5) 20. Luglio 1663. Vodanović Matteo, Morter
- 6) 1679. Belić Ante, Tribohunj
- 7) 1692. Gersković Ivan, Morter

¹⁸ Ib., sv. 13., str. 520.

8) 1695. Marković Nicolò, Morter

9) 1701. Belić Ivan, Tribohunj

10) Skračić Jere, Morter

11) 1704. Belić Ivan, Tribohunj

Izatoga bilješka: »Qui finiscono i Registri a carateri Glagolitici, i quali si trovano in massimo disordine. Dall'anno 1706. a 26. Settembre 1709. non esiste alcun Registro.«

12) 27. Settembre 1709. Jadrov Tommaso, Sebenico

I.^{mo} Parroco Latino

Dalje me nisu zanimali latinski župnici, pa ih nisam ni pobilježio.

Ovaj popis popova glagoljaša, načinjen godinc 1858., kako se vidi u naslovu, nije nipošto potpun. Vidi se i otud, što počinje istom od godine 1635. Don Krsto Stošić počinje svoj popis godinom 1461. i nabraja 15 popova prije broja 1. u ovom popisu, a osim toga između pojedinih imena ovoga popisa umeće više drugih imena.¹⁹

Konačno sam ustrajnim traženjem ipak došao i do glagoljske Matice rođenih i krštenih u Murteru od god. 1658. do god. 1706.

Na moje veliko iznenađenje, sreo sam se na početku murterske Matice s mojim starim znancem iz Vrgade don Jurom Smoljanovićem. Isti don Jure Smoljanović, koji je započeo vrgadinsku glagoljsku Maticu krštenih i rođenih od god. 1651. pa dalje, započinje i u Murteru glagoljsku Maticu god. 1658. Je li baš isti don Jure? Već sam spomenuo, kako anagrafa u Vrgadi navodi Tkon kao don Jurino rodno mjesto, a murterska tabela s popisom župnika bilježi, da mu je domovina Murter. Ili su to dvije različite osobe s istim imenom i prezimenom i staležem? Čini mi se vjerojatnije, da je to ista osoba, a navod murterske table da je pogrešan. Don Jure Smoljanović službovao je u Vrgadi do kraja godine 1656., a početkom 1658. javlja se u Murteru ili točnije u Srimču. On je mogao godine 1657. biti premješten iz Vrgade u Srimač, gdje je od početka 1658. uveo novu knjigu za Maticu. Nažalost nisam mogao usporediti rukopis obiju Matice, jer mi vrgadinska nije onaj čas bila pri ruci.

Murterska glagoljska Matica uvezana je u tvrde korice, vrlo uredna i izvanredno dobro ušćuvana, tako da se talijanska napomena murterske table o posvemašnjoj neurednosti glagoljskih matice na Murteru mora smatrati sasvim neumjesnom, a svrha joj je valjda bila ta, da se opravda prijelaz sa glagoljskih na latinske matice.

Čim sam dobio murtersku glagoljsku Maticu, tražio sam u njoj dakako potvrde za ime Srimač. Odmah sam s lakoćom ustanovio, da se kroz čitavu knjigu od početka do kraja u svim upisima nalazi uvijek i jedino Srimač, a nikada Srimac. Evo nekoliko primjera.

»1658. na 4. miseca marča, kada ja g. don Jure Smoljanović dojdoh u Srimač služiti parvo godišće po kugi, i B. nas začuvaj unapri dak i Divica Marija i si sveti b. i sveticice. Amen.«

¹⁹ K. Stošić, navedeno djelo, str. 232.

»1658. na 22. miseca marča, kada ja don Jure Smolanović bih parohijan u Srinču, karstih hćer Jelinu Gargi Palasanovu i negove parave (!) žene Kate po pravomu matrmoniju. Kumi: Aton (!) Balin, kuma Kate Jakovčeva.«

»1658. na 14. miseca marča, kada ja don Jure Smolanović i parohijan bih u Srinču, karstih sina Mihovila Juri Čuzelina (?) i negove parave žene Mare po pravomu matrmoniju. Kumi: Mikula Lučin i Mare Sotojanova (!).«

Da navedem još i zadnji upis don Jurin:

»1659. na 23. miseca novebra, kada je don Jure Smolanović karstih sina Mikulu Peri Didovu i negove prave žene Mare po pravomu mtrmoniju (!). Kumi: Mate Grbinov (?) i ženun.«²⁰

Kao don Jure Smoljanović, tako i svi župnici poslije njega bilježe u toj Matici uvijek Srmač; na pr. godine 1662.: ... »krstih ja don Jadrij Skračić, parohijan od Srimčā,« ... ili iste godine: ... »krstih ja do(n) Mate Vodanović u crikvi parokijali u Srimču.«

Evo još zadnji upis, zaključni upis murterske glagoljske Matice:

»1706. na 26. aprila bi kršćena Jakovica, hći Jadre Skračina i Lucc, žene negove po svetomu matrmoniju. Kum Grgo Gržanov, kuma Matija Plesnina. Krstih ja pop do(n) Mikula Markov u crikvi svetoga Mihovila u Srimču.«

Iza lista, na kojemu je ovaj upis, knjiga je zaključena službenim pečatom.

Poslije godine 1706. nema kroz neko vrijeme na Murteru nikakvih matice. Vidjeli smo, da se tvrdi i u spomenutoj tabeli murterskih župnika, da od god. 1706. do 26. IX. 1709. ne postoje nikakve matice. Kod Stošića se nalaze tvrdnje: »Župske matice od 1635. do 1706. pisane su glagolicom. Od 1706. do 1709. nema ih.«²¹ Odakle don Krsto zna za glagoljske matice na Murteru od 1635. do 1706., nije mi poznato. Meni je dopala ruku samo jedna glagoljska Matica, od 1658. do 1706. Za razdoblje između 1706. i 1718. nisam našao ništa. Od 1718. dalje vode se matice na latinskom jeziku, i u tim knjigama dakako nema više hrvatskog imena Srmač. Matica krštenih od 10. III. 1718. do 9. VIII. 1815. upotrebljava za selo naziv »villa Murterii«, kako čitamo u prvom upisu, i »villa Mortarii«, u zadnjem upisu.

Na taj sam način postigao ono, zbog čega sam se zaputio na Murter. Nesumnjivo sam utvrdio, da se selo i otok Murter zvalo sve do godine 1706. starohrvatskim imenom Srmač. Nazivi Srimac, Sremac i Srijemac nastali su od pogrešnog čitanja latinskih i talijanskih povijesnih izvora.

Narodno spominjanje na nevolje turskih ratova i na selidbe pučanstva s tim u vezi, potpomognuto romantičnim maštanjem, koje uvijek teži za dalekim i nepoznatim krajevima, i u ovom je slučaju

²⁰ Mjesto »ženun« možda treba čitati »žena n.« (= žena negova), ako se uzme nad n kao znak pokraćivanja gornja kvaka od slova a.

²¹ K. Stošić, navedeno djelo, str. 233.

poseglo za udaljenim Srijemom, a nije vidjelo u neposrednom susjedstvu srodan naziv. Predjel između ulaza u šibensku luku i između sela Vodice zove se i danas Srima. O etimologiji toponima Srimač i Srima piše prof. P. Skok ovo: »Što znači Srimač i kojega je podrijetla, to zasada ne znam. Kako i Murter u neku ruku označuje poluotok, kao i Srima kod Šibenika,²² može se s pravom tvrditi, da ova dva naziva stoje u etimologijskoj vezi. Nije nevjerovatno, da su od iste osnove i nazivi srimonja = srimulja »goveće u koga su rogovi vrlo naprijed iznešeni«, koje je negdje u Bosni zabilježio Ivan Zovko. Ako ova dva stočarska termina predstavljaju prvobitno značenje osnove, onda su Srima i izvedenica odatle Srimač metaforički toponimi.«²³

Kao što je ime Lapkat brzo zaboravljeno, tako je jednako a možda još i brže ispalo iz narodnog pamćenja i ime Srimač. Za potvrdu toga bit će zanimljivo navesti slučaj opata Fortisa. U »Viaggio in Dalmazia« (Venezia 1774.) donosi Fortis Divničevu pjesmu »U pohvalu od grada Šibenika«, u kojoj se nalazi i ovaj dvostih:

Ohvalnoga soka sladorigna vide
Srimča nam otoka glas po svitu ide.²⁴

Fortis je »Srimča . . . otoka« preveo na talijanski sa »isola di Srimčani«, pa je uz ovo ime dodao u bilješki ispod teksta napomenu: »Di quest'isola non ò potuto trovare chi mi sapesse dar nuova.«²⁵

T. Matić pripočujući u Građi tekst Divničeve pjesme i Fortisov prijevod navodi u bilješki: »Fortis veli, da o tome otoku nije mogao ni od koga ništa doznati. U Barakovića poklisarov osin kazuje, da se poklisar utopio »vozeći samodrug pod Srimске otoke« (Vila Šlovinka, St. p. XVII., 184.), a Kavačin, govoreći o Šibeniku, veli, da daju »strane od Srimca slaja vina« (St. p. XXII., 321.). Jamačno se time razumijeva polje Srima, što leži na obali morskoj sjeverno do utoka Krke u more, a zasađeno je i danas vinogradima. Dakako, Srima nije otok, nego poluotok obliven tokom Krke i morem. Još je teže s Barakovićevim »srimskim otocima«; možebiti je time mislio otoke pred ulazom u zaton šibenski, koji su dakle spram Srime (Zlarin, Prvić). — Prema grafici našega teksta vala svakako čitati »Srimča«, jer je bez izuzetka ģ = č (ġudan, ġafti, ġaft, ġudno, ġudnigi, ġlovich).«²⁶

²² Otok Murter toliko je blizu kopna, da je s kopnom povezan mostom u mjestu Tijesno.

²³ Slavenstvo i romanstvo, str. 146.

²⁴ T. Matić, Pjesma Petra Divnića U pohvalu od grada Šibenika. Građa za pov. knjiž. hrvatske, kn. 9., Zagreb 1920., str. 95.

²⁵ ib.

²⁶ ib.

Dokazima, koje sam iznio u ovoj radnji, to je pitanje sada potpuno razjašnjeno. Divnić govori izrijekom o otoku Srimču, a Barakovići »srimski otoci« mogu biti otok Srimač — Murter i susjedni manji otoci, a ne Zlarin i Prvić, koji se nikada nisu nazivali srimskim otocima. Poluotok Srima ne dolazi uopće u obzir. Kao Šibenčanin znao je Divnić dobro za poluotok Srimu, jer ona zatvara šibensku luku, pa nije mogao upasti u zabunu, da je pretvori u otok Srimač. Jamačno je i Fortis iz Šibenika promatrao Srimu, i svako bi mu šibensko dijete znalo odmah reći, što je Srima, koja i danas nosi to ime, dok mu o otoku Srimču nije nitko znao dati obavještenja. Brzo je zaboravljeno staro ime otoka, koji je bio na glasu radi »soka sladORIZnog« (vina), kako spominje Divnić u svojoj pjesmi, a i Kavanjin hvali »slaja vina« toga otoka. Otok Srimač (Murter) bio je dakle dobro poznat na čitavom području između Zadra i Splita, kako nam svjedoče stihovi Divnića, Barakovića i Kavanjina.

